

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 28ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1980

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΜΥΛΩΝΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Διονύσιος Α. Ζακυθηνός**, παρουσιάζων τὸ κατωτέρω ἔργον, εἶπε τὰ ἑξῆς:

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω τὸ ἔργον τῶν κ. Φιλίππου Γλύτση, κ. Χρήστου Λούκου καὶ δ. Ἑλένης Μπελιᾶ, «Ἐπιτομαὶ Ἑγγράφων τοῦ Βρετανικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν / Γενικὴ Ἀλληλογραφία/ Ἑλλάς (Foreign Office 32)», Τόμος Β', F.O. 32, Φάκελοι 35 - 56, 1833 - 1835, Ἀθῆναι 1979.

Εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς 27ης Νοεμβρίου 1975 εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρουσιάσω τὸν πρῶτον τόμον τοῦ ὡς ἄνω ἔργου, ὁ ὁποῖος ἐξεδόθη τὸ 1975 ὑπὸ τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, καλύπτει τὴν περίοδον 1827 - 1832, ἀποτελεῖται ἐκ σελίδων 1124, ἔχει δὲ συντάκτας τὸν Διευθυντὴν τοῦ Κέντρου κ. Ἐλευθέριον Πρεβελάκη καὶ τὸν συνταξιούχον Γυμνασιάρχην κ. Φίλιππον Γλύτσην.

Τὰς ἐπιτομὰς τοῦ σήμερον παρουσιαζομένου δευτέρου τόμου τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ὑπ' ἀρ. 9 δημοσίευμα τῆς σειρᾶς «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας», συνέταξαν ὁ κ. Φίλιππος Γλύτσης καὶ ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου ὁ κ. Χρῆστος Λοῦκος καὶ ἡ δ. Ἑλένη Μπελιᾶ, ὑπὸ τὴν ἐπιτομίαν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου κ. Ἐλευθερίου Πρεβελάκη. Ὁ τόμος οὗτος ἀποτελεῖται ἐξ 844 σελίδων τετάρτου σχήματος καὶ περιλαμβάνει ἐπιτομὰς 1825 Ἑγγράφων, ἧτοι 10.000 περίπου σελίδων. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα, ἀδημοσίευτα κατὰ 95% περίπου, προέρχονται κυρίως μὲν ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Foreign Office, καὶ εἰδικώτερον ἐκ τῶν φακέλων 35 - 56 τῆς σειρᾶς Greece, ἧτις φέρει τὴν ἀρχεῖακὴν ἔνδειξιν F.O. 32, συμπληρωματικῶς δὲ ἐκ

τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεταννικῆς Πρεσβείας, τὸ ὅποιον φέρει τὴν ἀρχειακὴν ἔνδειξιν F. O. 286.

Τὰ ἔγγραφα εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται αἱ ἐπιτομαὶ τοῦ τόμου Β' καλύπτουν τὴν περίοδον 1833 - 1835 καὶ παρέχουν πληροφορίας ἀφορώσας εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς βρεταννικῆς πολιτικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον γενικώτερον, τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν μεγάλων δυνάμεων διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἐπιρροῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰ μέτρα τῆς Ἀντιβασιλείας διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, τὰς διαμάχας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἀντιβασιλείας, τὴν χάραξιν τῶν ἑλληνικῶν συνόρων καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ σχετικοῦ χάρτου, τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἐμπορικὴν καὶ ναυτιλιακὴν κίνησιν εἰς Πάτρας καὶ Σῦρον, τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ληστεϊαν κ.λπ. Ἡ ἔμφασις, ὡς εἶναι εὐνόητον, δίδεται εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ διπλωματικὰ θέματα. Ὑπάρχει, ἐν τούτοις, καὶ πλῆθος πληροφοριῶν διὰ τὸ σύνολον τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητος κατὰ τὴν κρίσιμον περίοδον τῆς συγκροτήσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς κράτος.

Ὁ ἐρευνητὴς δύναται εὐκόλως νὰ ἐντοπίσῃ τὰς πληροφορίας αἱ ὁποῖαι τὸν ἐνδιαφέρουν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν τριῶν εὐρετηρίων τοῦ τόμου, ἀποτελουμένων ἐξ 118 σελίδων, ἥτοι τοῦ χρονολογικοῦ εὐρετηρίου, τοῦ εὐρετηρίου ἀποστολέων καὶ παραληπτῶν καὶ κυρίως τοῦ ἀλφαβητικοῦ εὐρετηρίου, τὸ ὅποιον καλύπτει ἀναλυτικῶς τὰ ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἐπιτομὰς ὀνόματα καὶ θέματα.

Κατὰ τὴν σύνταξιν, συσχετισμὸν, κατάταξιν καὶ εὐρετηριασμὸν τῶν ἐπιτομῶν τοῦ παρόντος τόμου, ἠκολουθήθη ἡ μέθοδος ἡ χρησιμοποιηθεῖσα εἰς τὸν πρῶτον τόμον, ἐξασφαλισθείσης οὕτω τῆς συνεπειᾶς ἣτις εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τοιαύτης φύσεως ἔργα. Ἐκάστη ἐπιτομὴ, πλὴν τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς παραπομπῆς εἰς τὸ ἀρχεῖον καὶ τὸν φάκελον ὅπου εὐρίσκεται τὸ ἔγγραφον εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρεται, περιλαμβάνει: τὴν χρονολογίαν τοῦ ἐγγράφου, τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστολέως καὶ τοῦ παραλήπτου αὐτοῦ, παραπομπὴν εἰς τὸ ἔγγραφον εἰς τὸ ὅποιον τυχὸν εἶναι τοῦτο συνημμένον, καὶ εἰς τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα τυχὸν εἶναι συνημμένα εἰς αὐτό, παραπομπὴν εἰς τὸ ἔντυπον ὅπου ἔγγραφόν τι ἔχει τυχὸν δημοσιευθῆ, τέλος δὲ οὐσιώδη περίληψιν τοῦ περιεχομένου του.

Ὡς ἀνέφερα προκειμένου περὶ τοῦ τόμου Α', αἱ ἐπιτομαὶ δὲν ἀποτελοῦν ἀπλᾶς περιλήψεις ἐγγράφων ἐπιλεγέντων κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἐκδοτῶν, ἀλλὰ συμπύκνωσιν τοῦ συνόλου δεδομένης ἀρχειακῆς ἐνότητος. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο, ὡς καὶ ἡ ἀκολουθουμένη μέθοδος παρουσιάσεως τῶν ἐπιτομῶν καθιστοῦν τὸ ἔργον ἀφ' ἑνὸς μὲν σπουδαῖον αὐτοτελὲς βοήθημα διὰ τὸν μελετητὴν τῆς περιόδου καὶ τῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα καλύπτει, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολύτιμον ὁδηγὸν διὰ τὸν ἐπιθυ-

μοῦντα νὰ διεξαγάγη περαιτέρω ἔρευνα ἐπὶ εἰδικοῦ τινος θέματος εἴτε εἰς Λονδῖνον, εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρχεῖον τοῦ Foreign Office, εἴτε εἰς τὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, ὅπου εὐρίσκονται μικροταινίαι τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τούτου. Ὁ τόμος Γ' τῶν Ἐπιτομῶν, ἡ σύνταξις τῶν ὁποίων ἔχει σχεδὸν ὀλοκληρωθῆ, θὰ καλύψῃ τὴν περίοδον 1836 - 1837, τὸ ὅλον δὲ ἔργον, τὸ ὁποῖον, ὡς προβλέπεται, θὰ ἀποτελεσθῆ ἐξ 25 - 30 τόμων, θὰ ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔτη 1827 - 1905.

Πρέπει νὰ προστεθῆ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἔργον ἀποτελεῖ τμήμα εὐρυτέρου προγράμματος τοῦ Κέντρου. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο περιλαμβάνει τὴν μικροφωτογραφησιν ξένων ἀρχείων μὲ ὕλικὸν ἀφορῶν εἰς τὸν Νεώτερον Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ ὕλικου τούτου διὰ δημοσιεύσεως ἐγγράφων *in extenso*, διὰ ἐπιτομῶν ἢ διὰ περιγραφικῶν καταλόγων. *In extenso* π.χ. θὰ δημοσιευθοῦν αἱ ἐκθέσεις τοῦ ἐν Πρεβέζῃ Γενικοῦ Προξένου τῆς Μεγάλης Βρεταννίας William Meyer τῆς περιόδου 1819 - 1832, αἱ ὁποῖαι περιέχουν ἐξαιρετικῆς σημασίας πληροφορίας διὰ τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821. Ἡ προετοιμασία τῆς ἐκδόσεως εὐρίσκεται εἰς λίαν προκεχωρημένον στάδιον.

Τεράστιον εἶναι τὸ ὕλικὸν τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη μικροφωτογραφηθῆ ὑπὸ τοῦ Κέντρου ἐκ τῶν ἀρχείων τῶν ὑπουργείων τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Αὐστρίας, τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀρχείων τῶν ἰταλικῶν καὶ τῶν γερμανικῶν ἐνόπλων δυνάμεων αἱ ὁποῖαι ἔδρασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ ἔτη 1940 - 1944. Τὰ μικροφωτογραφηθέντα ἔγγραφα ὑπερβαίνουν τὸ ἓνα καὶ ἡμισυ ἑκατομμύριον σελίδων. Τὸ ὕλικὸν τοῦτο, συστηματικῶς καταταχθέν, καταλογογραφηθὲν καὶ εὐρετηριασθὲν, ἔχει ἤδη προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν, Ἑλλήνων καὶ ξένων, ἰδίως τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν σύνταξιν διδακτορικῶν διατριβῶν.

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Κων. Μπόνης**, παρουσιάζων τὸ κατωτέρω ἔργον, εἶπε τὰ ἑξῆς :

1. Τὸ ἔργον, ὅπερ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω ἐνώπιον ὑμῶν σήμερον, τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κορινθίας Κυρίου Παντελεήμονος, φέρει τὸν τίτλον «Κλείς ὀρθοδόξων κανονικῶν διατάξεων». Ἀθῆναι 1979, σελ. 381. Εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὴ ἡ σπουδαιότης τῆς εὐρετηριάσεως πολυτόμων ἔργων ἢ περιοδικῶν, δι' ἧς διευκολύνονται οἱ ἐρευνηταὶ εἰς τὴν εὐχερῆ ἀνεύρεσιν τοῦ ἀναζητουμένου θέματος. Ἡ εὐρετηρίασις πολυτόμων ἔργων θεωρεῖται, ὅπως καὶ εἶναι, ἐργασία πολύμοχθος, ἀπαιτοῦσα ὑπομονήν, γνῶσιν ἐπιστημονικῆς μεθοδεύσεως τῆς πολυμόρφου ὕλης καὶ ἱκανότητα ἐπιλογῆς λημμάτων, λέξεων, ἐννοιῶν κ.τ.τ.

Ἄλλ' ἐὰν τὸ ἔργον τῆς εὐρετηριάσεως πολυτόμων συστηματικῶν ἔργων ἢ εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν Περιοδικῶν εἶναι πολύμοχθον, δύναται πᾶς τις νὰ ἀντιληφθῇ πόσον καθ' ὑπερβολὴν πολύμοχθον εἶναι τὸ ἔργον τῆς εὐρετηριάσεως οὐχὶ ἐνιαίων τόμων, ἀλλὰ ποικίλων ἔργων ἢ ἐγγράφων — ἐπισήμων ἢ μὴ —, ἐγκυκλίων, κανονιστικῶν διατάξεων, ἐσκορπισμένων εἴτε εἰς ἐπίσημα Ἄρχεῖα, εἴτε εἰς ἐπὶ μέρους συγγράμματα, εἴτε καὶ εἰς μελέτας — αὐτοτελεῖς δημοσιευθείσας εἰς διάφορα Περιοδικὰ κλπ. Πέραν τοῦ μόχθου, τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ συλλέκτου τοῦ ὁμοιομόρφου ὕλικου τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ συντάκτου ἐνὸς τοιούτου Εὐρετηρίου, προαπαιτεῖται καὶ ἐπιστημονικὴ γνῶσις πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς βιβλιογραφητέας ὕλης καὶ ὄσφρησις ὀρθῆς κατευθύνσεως πρὸς ἀναζήτησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῆς σχετικῆς πρὸς τὸ θέμα του βιβλιογραφίας.

Τὸν σχετικῶς μακρὸν πρόλογον προέταξα, διότι ἤθελον ἐκ προοιμίου νὰ ἐπισημάνω τὴν σπουδαιότητα τοῦ κρινομένου ἔργου καὶ πρὸ παντὸς νὰ ἐξάρω τὸν τε ζῆλον καὶ τὴν ἄχρῃς αὐτοθυσίας ἀναζήτησιν καὶ ἀνεύρεσιν ὑπὸ τοῦ ὑπομονητικοῦ Ἱεράρχου τῶν Ὁρθοδόξων Κανονικῶν Διατάξεων εἰς Ἄρχεῖα, εἰς βιβλία, εἰς Περιοδικὰ ἢ καὶ ἐγκυκλίους κλπ. Πόσον δὲ κοπιῶδες καὶ μετὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ἀπαραίτητου ὕλικου εἶναι διὰ τὸν συντάκτην τοῦ Εὐρετηρίου τούτου, μόνον οἱ ἐπιστήμονες δύνανται νὰ κρίνουν. Ἐξαετῆ προσπάθειαν, ἡμέρας τε καὶ νυκτός, κατέβαλεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης διὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης «Κλειδός». Τὸ ἔργον του δὲν εἶναι ἀπλῶς χρηστικὸν διὰ πάντα ἐρευνητὴν - Θεολόγον - Κανονολόγον - Νομικὸν καὶ δὴ καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἐκπρόσωπον, Φιλολόγον, Ἱστορικὸν κλπ., ἀλλ' ἅμα καὶ συμπεπυκνωμένη ἐνημέρωσις τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου ἀναζητήσεως τῶν πηγῶν ἐκάστης νομοκανονικῆς διατάξεως.

Διὰ νὰ καταστήσωμεν σαφέστερα τὰ λεχθέντα, σημειοῦμεν ὅτι ὁ Σεβ. συντάκτης τῆς παρούσης «Κλειδός» ἀνέτρεξεν, ἀναζητήσας τὰς Κανονικὰς Διατάξεις, εἰς τὰ ἀκόλουθα ἔργα: 1) F. Miklosisch et J. Müller, Acta et Diplomata Graeca (T. 1 - 6). 2) Ἀνέκδοτα Πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (1593 - 1798), ἐκδιδόμενα ἐκ τῶν Παρισινῶν Κωδίκων, ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Δ. Ζακυθηνοῦ: Περιοδικὸν «Ἑλληνικά» (τ. β' - στ', ἡτοι 1929/33). 3) Ἄρχιμ. Καλλινίκου Δελικάνη. Τὰ ἐν τοῖς Κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακείου σφρζόμενα ἐπίσημα ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου πρὸς τὰς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Κύπρου (1574 - 1863). Ἐν Κ/πόλει 1905. Τοῦ αὐτοῦ, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς Ἐκκλησίας Ρωσσίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ἐν Κ/πόλει 1905 (Δὲν ἀπεδελτιώθη ὁ τρίτος τόμος τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, διότι

πρόκειται περί ειδικῆς μελέτης τούτου περί τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν καὶ Πεκίου. 4) Ἀ λ. Δ η μ ι τ ρ ι έ φ σ κ η, Τυπικὰ κτητορικά, Κίεβον 1895, τ. 1 - 3. 5) J. D a r r o u z è s, Documents inédits d' ecclésiologie byzantine, Paris 1966. 6) Fonti - Serie II. Fascicolo IV. Patriarcatus Constantinopolitani Acta Selecta. II. Johannes Oudot et Carolus de Clerg. Grottaferrata - Roma 1967. 7) Μ α ν ο υ ή λ Γ ε δ ε ώ ν, Κανονικὰ Διατάξεις, Κων/πολις 1888/90, τ. I - II. 8) Γ. Πάλλη - Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων, τ. Δ' καὶ Ε' μόνον. 9) Εἰς τὰς σελ. 1στ' - κα' ὁ συντάκτης τῆς «Κλειδός» σημειοῖ καὶ ἔργα, ἅτινα δημοσιεύουν παρεπιπτόντως μεμονωμένας εἰδήσεις Κανονικῶν Διατάξεων ἢ καὶ μεμονωμένα ἔγγραφα, ὡς καὶ ὀνόματα Πατριαρχῶν, Ἐπισκόπων, ἐτέρων κληρικῶν καὶ ἡγουμένων Μοναστηρίων, ὀμιλίας κλπ. Περαιτέρω παρατίθεται Κατάλογος Συλλογῶν Ἀγιορειτικῶν ἔγγράφων, Χρυσοβούλλων, Πρακτικῶν καὶ Γραμμάτων τῶν Μονῶν Ζωγράφου, Ἐσφιγμένου, Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Παντοκράτορος, Ξενοφώντος κ.ἄ.

Ἡ «Κλείς» αὕτη εἶναι συντεταγμένη κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν ἐκάστοτε λήμματος, διὰ κεφαλαίων δὲ γραμμάτων σημειοῦνται αἱ βραχυγραφίαι τῶν παρομοίων.

Ἐ π ί μ ε τ ρ ο ν. Ὡς ἐν προλόγῳ βεβαιοῖ ὁ συντάκτης τῆς «Κλειδός», ἡ Κλείς εἶναι ἐργασία ὑπεύθυνος καὶ ἀποτέλεσμα πολλοῦ μόχθου». Ἐν τέλει ὁ συντάκτης τοῦ ἔργου ἀποτίων τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν καὶ τὴν δικαίαν ἀναγνώρισιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, λέγει καὶ τὰ ἀξιόλογα ταῦτα : «Θεωροῦμεν ἀναγκαιότατον, μετὰ τὴν ἐντρύφησιν ἡμῶν ἐπὶ ἑξαετιᾶν ὅλην εἰς τὰ Πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῶν διαφόρων συλλογῶν, νὰ ἐκφράσωμεν τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν πρὸς τὴν Διοικητικὴν δεξιότητα, τὴν ἤρεμον, συνετήν, ἀλλὰ καὶ σταθερὰν ἀντιμετώπισιν τῶν πολυειδῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων διὰ τῶν ἐκάστοτε Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν καὶ τῆς περὶ αὐτοὺς Ἐνδημούσης Συνόδου, ἡ ἐπιρροὴ τῶν ὁποίων εἰς ὠρισμένας ἐποχὰς ἐκάλυψε τὸν γεωγραφικὸν χῶρον ἀπὸ Ἀφρικῆς μέχρι Βορείου Ρωσίας καὶ ἀπὸ Λιθουανίας μέχρι τοῦ βάθους τῆς Ἀνατολῆς». Ἐν κατακλειδί ἐπιλέγει : «Ἐκτὸς τοῦ θαυμασμοῦ ἡμῶν, ἀποτίομεν διὰ τῶν ὀλιγίστων τούτων λέξεων ἡμῶν, τὸν φόρον τιμῆς πρὸς τὴν ἀμίμητον οἰακοστροφίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δικαιοῦσαντος πλήρως τὸν τίτλον τῆς Οἰκουμενικότητος καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ, ὡς καρδίας τῆς Ὁρθοδοξίας. Εἶδομεν εἰς αὐτὸν τὴν συνέχειαν τῆς ἐξόχου διπλωματίας τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, βεβαπτισμένης εἰς τὴν Χριστιανικὴν ἐμπειρίαν καὶ ἐμπεπλουτισμένης ἀπὸ τὴν πεῖραν τῶν δυσκολιῶν ἐν τῷ Χριστιανισμῷ».

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κορινθίας Παντελεήμων εἶναι εἷς τῶν εὐρύτερας μορφώσεως Ἑλλήνων Ἱεραρχῶν. Ἐπὶ τριετίαν διηύρυνε τὰς σπουδὰς του ἐν Ἀγγλίᾳ. Εἶναι δόκιμος συγγραφεύς, συγγράψας πλεῖστα ἔργα ἀντιρρητικῶ ἰδία περιεχομένου κ. ἄ. Διεκρίθη δὲ διὰ τὴν πολυσχιδῆ του ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐθνικὴν δρασίαν, μάλιστα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου. Οἱ λόγοι μου ἔστωσαν ἐλάχιστη ἀναγνώρισις ἐν τῇ ἐπισήμῳ αἰθούσῃ τῆς Ἀκαδημίας τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἐκκλησιαστικο - κανονικῶν ἐπιτευγμάτων, ὧν ἐπίστευσις εἶναι τὰ δύο ἔργα του: 1) «Κλείς τῶν ἱερῶν Κανόνων» καὶ 2) «Κλείς Ὁρθοδόξων Κανονικῶν Διατάξεων».

Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον, ἂν ἐπετυγχάνετο εἰς τὸ μέλλον ἡ συγκέντρωσις ὑπὸ εἰδικῶ καὶ ἔκδοσις τῶν Ὁρθοδόξων Κανονικῶν Διατάξεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰσαγωγικῶν ὑποδείξεων τοῦ ἔργου τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κορινθίας.

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Ἰ. Τούμπας**, παρουσιάζων τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱερός Λόγος, 1942 - 1945 Ἀθῆναι 1979» βιβλίον τοῦ Ἀντιστρατήγου κ. Ἰ. Κ. Μανέτα, τονίζει τὰ ἑξῆς:

Κύριε Πρόεδρε,

Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ Ἱεροῦ Λόγου, τὸ ὁποῖον τὸν καθιστᾷ ἄξιον εἰδικῆς ἐξάρσεως, εἶναι τὸ γεγονός καθ' ὃ οὗτος συνεκροτήθη μόνον πάρ' ἀξιοματικῶν οἱ ὁποῖοι ἐγκαταλείψαντες βαθμούς, φιλαυτίαν, πεῖραν καὶ σταδιοδρομίαν, κατετάχθησαν ὡς ἄπλοὶ στρατιῶται μὲ μόνην φιλοδοξίαν νὰ ὑπηρετήσουν καὶ νὰ θυσιασθοῦν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.

Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται δι' ὀλίγων εἰς τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως καὶ τῆς ἐξαιρέτου δράσεως, κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον, τοῦ Ἱεροῦ Λόγου, τοῦ τρίτου εἰς τὴν ὅλην Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, μετὰ τὸν Θηβαϊκὸν καὶ τοῦ Δραγατσανίου, ἐκθέτει δὲ τὴν πολυμερῆ πολεμικὴν δρασίαν τοῦ Ἱεροῦ Λόγου εἰς τὴν ἔρημον, τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὰς καταδρομὰς εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τοὺς κινδύνους, τὰς ἀντιξοότητας, τὰς μεγάλας ἀπωλείας του καὶ τὰς λαμπρὰς ἐπιτυχίας του. Θεωρεῖ εὐτύχημα ὅτι ὁ Στρατηγὸς κ. Μανέτας, εἶχε τὴν σκέψιν ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατότητα νὰ συγγράψῃ τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον, διότι ἄλλως θὰ ἐχάνοντο τὰ πολυμερῆ δράσεως στοιχεῖα. Ἄξιον ἐπίσης ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἔσοδα τῶν πωλήσεών του διατίθενται διὰ τὴν κατασκευὴν ἠρώων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἱεροῦ Λόγου. Ἦδη ἔχουν κατασκευασθῆ τέσσαρα ἠρῶα εἰς τὴν Ρόδον καὶ ἀλλαχοῦ. Περαινῶν ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἐκτίμησίν του διὰ τὸ ἐπίτευγμα αὐτὸ τοῦ κ. Μανέτα.

Ὁ αὐτὸς Ἀκαδημαϊκός, κ. **Ἰ. Τούμπας**, παρουσιάζων ἐν συνεχείᾳ τὸ βιβλίον τοῦ Ἀρχιπλοιάρχου τοῦ Π. Ν. κ. Κ. Παΐζη - Παραδέλη, «Τὰ πλοῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ 1830 - 1979», λέγει τὰ ἑξῆς:

Ἐξαίρει, κατ' ἀρχήν, τὴν ἐρευνητικότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ συγγραφέως, ἀξίαν ὄντως ἱστοριοδίδου, διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ὅλων τῶν ἀπαιτουμένων στοιχείων πρὸς συγγραφὴν τοῦ ἀξιολόγου αὐτοῦ ἔργου. Συγχαίρει δὲ ἐν τέλει τὸν συγγραφέα διὰ τὴν λαμπρὰν ἐκτύπωσιν καὶ ἐμφάνισιν τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου.